

O sută de ani de la instituirea stemei Regatului României (1921–2021)

One hundred years since the establishment of the establishment of the coat of arms of the Kingdom of Romania (1921–2021)

LAURENȚIU ȘTEFAN SZEMKOVICS*

Abstract. In the article „One hundred years since the establishment of the coat of arms of the Kingdom of Romania (1921–2021)”, the author, with the help of heraldry, describes, analyzes and presents the graphic reproductions of the coats of arms of the Romanian Kingdom from 1921 and the coats of arms of Romania from 1922 and 2016, issued during these years. He mentions that the drawings of the first coats of arms made by the herald artist Keöpeczi Sebestyén József, are kept at the Central National Historical Archives in Bucharest.

Keywords: Central National Historical Archives, coat of arms of the Kingdom of Romania, coats of arms of Romania, armory, centenary.

După înfăptuirea Marii Uniri de la 1918, s-a dorit exprimarea stării de fapt prin simboluri heraldice. S-au vehiculat mai multe propuneri de steme, dar până la urmă a fost acceptat proiectul de stemă a cărei reproducere grafică a fost executată de artistul heraldist Keöpeczi Sebestyén József¹. Planșele stemei se regăsesc la Arhivele Naționale Istorice Centrale din București².

Așadar, noul proiect al stemei a fost însușit de Comisia consultativă heraldică³, în ședința din 1 iulie 1921. Apoi, *Legea pentru fixarea stemei Regatului*

* Dr., Arhivele Naționale Istorice Centrale București, laurszem@gmail.com.

¹ Szekeres Attila István, *Stema României și Keöpeczi Sebestyén József*, Centrul de Cultură al Județului Covasna, Editura „Háromszék Vármegye”, Sfântu Gheorghe, 2018, pp. 15–21.

² Arhivele Naționale Istorice Centrale, *Comisia consultativă heraldică*, dosar nr. 3.

³ Comisia consultativă heraldică = organism creat în 1920 și oficializat prin legea din 23 iunie 1921. Comisia era compusă din șapte membri și activa pe lângă Ministerul de Interne.

României, întregit cu țările surori unite⁴ a fost votată de Senat, în ședința din 18 iulie 1921, cu unanimitate de 101 voturi și de Adunarea deputaților, în ședința din 20 iulie 1921, cu unanimitate de 107 voturi. Apoi, prin Decretul nr. 3.573 din 23 iulie 1921⁵, legea a fost promulgată de regele Ferdinand I⁶.

Redăm mai jos descrierea stemei României cum a apărut în actul normativ de la 1921:

Art. I. – Stema Regatului României, întregit cu țările surori unite, se compune din trei scuturi puse unul peste altul: scutul mare, scutul mediu și scutul mic (peste totul).

I. Scutul mare: pe albastru, o acuilă de aur cu ciocul și ghearele roșii, cu coroana regală de aur pe cap, ținând în cioc o cruce pedată (pattée) de aur, ascuțită la extremitatea inferioară, în gheara dreaptă o spadă, în gheara

Până în 1940 (când a fost desființată), Comisia a concentrat informațiile privind sigiliile și stemele folosite de-a lungul anilor pe teritoriul țării noastre și a elaborat noile steme de stat, precum și stemele pentru autoritățile administrativ-teritoriale (ținuturi, județe, municipii, orașe) și pentru unele instituții laice și ecleziastice, ca: universități, patriarhie, mitropolie, episcopii. O contribuție importantă la activitatea Comisiei au adus-o reprezentanții Direcției Generale a Arhivelor Statului, între care Constantin Moisil și Mihai Popescu; *Dicționar al științelor speciale ale istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 75.

⁴ Vezi și Constantin Moisil, *Stema României. Originea și evoluția ei istorică și heraldică*, București, 1931 (extras din „Boabe de grâu”, II, 1931, nr. 2), pp. 20–21; idem, *Stema României*, în *Enciclopedia României*, vol. I, 1938, pp. 70–71; Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, pp. 162–163; idem, *Evoluția armelor Țărilor Române de la apariția lor și până în zilele noastre (sec. XIII–XX)*, traducere din limba franceză Livia Sirbu, Muzeul Brăilei, Editura Istros, Brăila, 2005, pp. 413–416; Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, București, 1984, pp. 46–47; eadem, *Stemele României moderne. De la Cuza la Marea Unire*, în „Magazin Istoric”, serie nouă, anul XXVII, 1993, nr. 1 (310), pp. 3–5; eadem, *Arta și știința blazonului. Album*, București, 1994, p. 38; eadem, *Din heraldica României. Album*, JIF, 1994, pp. 88, 95; eadem, *Tipare sigilare provenind de la suveranii României 1866–1947*, Editura Biblioteca Centrală Pedagogică, București, 2000, p. 14; Cristache Gheorghe, Maria Dogaru, *Simbolurile naționale ale României*, Editura Sylvi, București, 2003, pp. 130–131; *Simbolurile naționale ale Republicii Moldova*, autori: Silviu Andrieș-Tabac, Vladimir Bogdan, Ana Boldureanu, Varvara Buzilă, Vitalie Ciobanu, Petru Costin, Silvia Donici, Constantin Manolache, Vlad Mischevca, Mihai Patraș, Mariana Șlapac, Didina Țăruș, Ion Xenofontov, coordonator și redactor științific: dr. Silviu Andrieș-Tabac, Chișinău, 2010, p. 90; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Matrice sigilare aparținând Ministerului de Interne și unor structuri polițienești (1831–1931)*, Editura Ministerului Administrației și Internelor, 2012, pp. 39–42.

⁵ Publicat în „Monitorul Oficial” nr. 92 din 29 iulie 1921, pp. 3569–3573.

⁶ Ferdinand de Hohenzollern, rege al României între 1914–1927; Nicolae Constantin, *Dicționar de personalități istorice românești*, ediția a III-a revizuită și adăugită, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2011, p. 109; Petru Demetru Popescu, *Viețile voievozilor, domnilor și regilor poporului român*, Editura Vitruviu, București, 2008, pp. 394–398.

stângă un sceptru de aur cu vârful în formă de crin – acuila României, armele Regalității române.

II. Pe pieptul aculei, scutul mediu, incuartat (ecartelé), cu insițiune⁷ între cartierele de jos (enté en pointe), cuprinzând armele țărilor surori unite:

1. Sus în dreapta, armele vechiului Principat al Țării-Românești: pe albastru, o acuilă de aur cu ciocul și ghearele roșii, ținând în cioc o cruce pedată de aur, însoțită de un soare de aur la dreapta, de o lună-nouă de aur la stânga.
2. Sus în stânga, armele vechiului Principat al Moldovei (cu Basarabia și Bucovina): pe roșu, un cap de bour negru cu gura închisă, însoțit de o stea de aur (cu cinci raze) între coarne, de o roză de aur (cu cinci foi) la dreapta, de o semilună de aur la stânga.
3. Jos la dreapta, armele Banatului cu vechiul Banat românesc al Severinului (fixate acum): pe roșu, peste valuri naturale, un pod de aur cu două deschideri boltite⁸, construit din piatră cioplită (podul lui Traian), din care iese un leu de aur.
4. Jos la stânga, armele vechiului Mare-Principat al Transilvaniei (cu părțile Crișanei și Maramureșului): albastru și aur, împărțit prin o fâșie îngustă roșie, din care iese o acuilă neagră cu ciocul de aur, însoțită de un soare de aur la dreapta, de o semilună de argint la stânga; jos, șapte turnuri roșii, câte patru și trei, cu câte două rânduri de crenele (sus trei, jos patru) și câte două ferestre, cu porțile închise.
5. În insițiune (enté), armele Dobrogei: pe albastru, doi delfini de aur afrontați, cu cozile ridicate în sus.

III. Peste totul, scutul mic, incuartat de argint și negru, armele Casei domnitoare de Hohenzollern.

Pe scutul mare, coroana de oțel a României⁹.

Scutul e ținut de doi lei de aur, stând pe arabescuri de aur.

Colanul ordinului „Regele Carol I”.

Pe eșarpă albastră cu marginile de aur, de forma cordonului ordinului, deviza Casei domnitoare de Hohenzollern, în litere latine de aur: „Nihil sine Deo”.

Pavilionul de purpură, cu marginile de aur, căptușit cu ermelin, timbrat cu o coroană regală de aur ornată cu nestemate.

⁷ Vezi și Claude Wenzler, *Le guide de l'héraldique. Histoire, analyse et lecture des blasons*, Éditions Ouest-France, Édilarge SA, Rennes, 2002, p. 118.

⁸ *Dicționar de istorie a României*, de Dan Stoica, Vasile Mărculeț, Vasile Valentin, Valentina Bilcea, coordonator: Stan Stoica, cuvânt înainte: Acad. Dinu C. Giurescu, Editura Meronia, 2007, p. 348.

⁹ Vezi și Constantin Moisil, *Însemnele regalității române*, în *Enciclopedia României*, vol. I, 1938, p. 83.

Art. II. – Stema va fi întrebuițată în trei forme: 1-a, stema cea mare, cum e descrisă mai sus; a 2-a, stema cea medie, fără pavilion; a 3-a, stema cea mică, compusă din cele trei scuturi cu coroana de oțel.

Stema cea mare se va întrebuița în actele Statului emanate de la Rege și în actele oficiale internaționale, cum și din Înalt ordin al Regelui în cazuri speciale; stema cea medie, de armată și autoritățile Statului; stema cea mică, pe sigile și stampile oficiale. Pentru alte cazuri se va prevedea în legile și regulamentele speciale.

Art. III. – Se înființează pe lângă ministerul de interne o comisie consultativă heraldică care va examina cererile de a se întrebuița stema în alte cazuri decât acelea prevăzute la Art. II și va lua măsuri pentru ca actele administrative în legătură cu stemele să se facă în conformitate cu regulile heraldice.

Un regulament special va stabili organizarea comisiunii.

Art. IV. – Art. 1 până la 5 inclusiv din legea pentru modificarea armelor țării, sancționată cu înaltul decret regal No. 498 din 1872, se abrogă.

Această lege s-a votat în Senat în ședința de la 18 iulie 1921 și s-a adoptat cu unanimitate de *una sută unu* voturi. ...

Această lege s-a votat de Adunarea deputaților în ședința de la 20 iulie 1921 și s-a adoptat cu unanimitate de *una sută șapte* voturi. ...

Promulgăm această lege și ordonăm ca ea să fie investită cu sigiliul Statului și publicată în *Monitorul Oficial*.

Dat în București, la 23 Iulie 1921.

FERDINAND

(L. S. St.)

Ministru de justiție,
M. Antonescu.

Ministru de interne,
C. Argetoianu.

№ 3.573.

Mai jos prezentăm analiza elementelor din stema țării de la 1921.

Scuturile mare, albastru, în care este acvila cruciată¹⁰ și încoronată, precum și cel mijlociu de pe pieptul păsării sunt de tip *occidental de secol XX*, dreptunghiular, cu talpa în ogivă.

Acvila din scutul mare are în cioc o cruce latină dispusă în pal¹¹, poartă pe cap o coroană închisă compusă dintr-un cerc împodobit cu pietre prețioase,

¹⁰ Acvila cruciată = acvila care ține crucea în cioc.

¹¹ Palul = piesa onorabilă a scutului obținut prin trasarea a două linii verticale în centrul scutului; *Dicționar al științelor speciale*, p. 186.

surmontat de opt fleuroane¹² sub formă de vârf de lance (dintre care cinci sunt vizibile), intercalate de perle, din vârful cărora pornesc opt arce ornate cu perle care se reunesc în partea de sus și se termină printr-un glob crucifer¹³. Este redată din față, cu aripile deschise și zborul¹⁴ în jos, cu capul spre aripa dreaptă, ținând în gheare, spada și scepstrul terminat în floare de crin.

Acvila din primul cartier al scutului mijlociu, are în cioc o cruce latină dispusă în pal, este redată din față, cu aripile deschise și zborul în jos, cu capul spre aripa dreaptă.

Capul de bour din cartierul al doilea, are o stea de aur între coarne și este flancat în partea de jos, în dreptul botului, de o roză la dreapta și de o semilună conturnată¹⁵ la stânga.

Leul născând¹⁶ dintr-un pod cu două deschideri boltite și plasat deasupra unor valuri, ocupă cartierul al treilea, este limbat și are labelle anterioare duse în față, spre dreapta și poziționate cea dreaptă în bandă¹⁷, iar cea stângă în bară¹⁸.

¹² Fleuron = element component al coroanei deschise care este fixat pe un cerc frontal, de obicei împodobit cu pietre prețioase; *Dicționar al științelor speciale*, p. 120.

¹³ Glob crucifer = sferă suprapusă de o cruce care se găsește în vârful coroanelor închise, în mâna unor personaje sau deasupra unor scuturi; este însemn al puterii suverane, atribuit al suveranității. În heraldica românească globul crucifer este întâlnit în stemele Țării Românești, în armele Moldovei și armeriile statului român. Sfera simbolizează pământul, iar crucea de pe sferă simbolizează dominația creștină asupra lumii; *Dicționar al științelor speciale*, p. 186; Paola Rapelli, *Simboluri ale puterii și mari dinastii*, Monitorul Oficial, 2009, pp. 40–41.

¹⁴ Zbor = figură heraldică naturală reprezentată ca două aripi de pasăre (când acestea sunt de îngeri sau grifoni, pot fi denumite și cu termenul de *aripi*). Când se utilizează o singură aripă, se blazonează cu termenul de semizbor; *Dicționar al științelor speciale*, p. 238.

¹⁵ Conturnat = se spune: 1) despre animale sau despre capete de animale care privesc spre stânga scutului; 2) de chevron atunci când vârful este întors spre partea stângă a scutului; W. Maigne, *Abrégé méthodique de la science des armoiries suivi d'un glossaire des attributs héraldiques, d'un traité élémentaire des ordres des chevalerie et de notions sur les classes nobles, les anoblissements, l'origine des noms de famille, les preuves de noblesse, les titres, les usurpations et la législation nobiliaires*, Paris, Garnier frères, Libraires-Éditeurs, 1860, p. 229.

¹⁶ Născând = se spune atunci când este redată jumătatea superioară a leului.

¹⁷ Banda = piesa onorabilă a scutului realizată prin trasarea a două diagonale din colțul drept superior spre colțul stâng inferior, formând o fâșie ce este reprezentată în alt smalt decât câmpul. Conform cerințelor artei heraldice, banda trebuie să ocupe circa $\frac{1}{3}$ din lățimea scutului; *Dicționar al științelor speciale*, p. 52.

¹⁸ Bara = piesa onorabilă a scutului alcătuită prin trasarea a două diagonale ce unesc colțul stâng superior cu colțul drept inferior, obținându-se o fâșie ce este reprezentată în alt smalt decât câmpul. Conform normelor heraldice ea trebuie să ocupe $\frac{1}{3}$ din suprafața scutului; *Dicționar al științelor speciale*, p. 52–53.

Acvila din cartierul 4 este redată ieșind¹⁹ din fascie²⁰, limbată și flancată în partea de sus de cei doi aștri: soarele la dreapta și semiluna conturnată la stânga.

Cele *șapte cetăți* ocupă registrul inferior al aceluiași cartier 4 și sunt dispuse 4:3.

Cei *doi delfini*, poziționați urmând în bună măsură forma insițiunii, sunt afrontați²¹, redați cu capetele în jos și cu cozile în sus.

Coroana care timbrează scutul mare este închisă compusă dintr-un cerc împodobit cu pietre prețioase, surmontat de opt fleuroane sub formă de vârful de lance (dintre care cinci sunt vizibile), intercalate de perle, din vârful cărora pornesc opt arce ornate cu perle care se reunesc în partea de sus și se termină printr-un glob crucifer, surmontat de crucea „Trecerea Dunării”.

*Suportii*²² scutului sunt, la stema mare, doi lei afrontați.

Deviza familiei de Hohenzollern „NIHIL SINE DEO” (NIMIC FĂRĂ DUMNEZEU) este plasată sub scut și este scrisă pe o eșarfă cu litere majuscule.

Coroana care prinde în partea de sus pavilionul²³ căptușit cu hermină²⁴ este închisă, compusă dintr-un cerc auriu împodobit cu rubine de forme hexagonale și rotunde, cu perle și cu safire de formă romboidală, surmontat de opt fleuroane aurii sub formă de frunze de țelină (dintre care șapte sunt vizibile), intercalate de perle, din vârful cărora pornesc opt arce ornate cu perle care se reunesc în partea de sus și se termină printr-un glob crucifer, surmontat de o cruce în vârfuri de lance²⁵.

¹⁹ Ieșind = termen care indică poziția unor animale sau oameni din care se vede doar partea superioară, părănd a ieși din altă piesă sau partițiune a scutului; *Dicționar al științelor speciale*, p. 134.

²⁰ Fascia = piesa onorabilă a scutului obținut prin trasarea a două linii orizontale în centrul scutului; *Dicționar al științelor speciale*, p. 186.

²¹ Afrontare = plasarea față în față a două personaje, animale sau obiecte; *Dicționar al științelor speciale*, p. 19.

²² Suport = element exterior al scutului, reprezentat de un animal având rolul de a sprijini scutul; *Dicționar al științelor speciale*, p. 225.

²³ Pavilion = ornament exterior al scutului sub formă de mantou, prevăzut în partea superioară cu un baldachin. Este alcătuit din purpură, căptușit cu hermină, brodat cu franjuri și ciucuri din fir de aur. Simbolizează cortul sub care membrii familiilor domnitoare își adăpostesc armele. Uneori acesta este reprezentat chiar și în armele de stat, fără baldachin, semnificația păstrându-se totuși; *Dicționar al științelor speciale*, p. 183.

²⁴ Hermină = blană utilizată în alcătuirea stemelor, în special la căptușirea pavilioanelor și mantourilor. Este reprezentată convențional printr-o suprafață albă semănată cu codițe negre. Este blana folosită de obicei la reprezentarea armelor de stat. Simbolizează măreție, suveranitate; *Dicționar al științelor speciale*, p. 131.

²⁵ Silviu Andrieș-Tabac, *Tipologia crucii heraldice*, în „Analecta Catholica”, IV, 2008, Chișinău, 2010, p. 116.

Stema României de la 1921 a rămas valabilă până la sfârșitul anului 1947.

Pe baza modelului stemei mici de la 1921 s-a elaborat, cu unele modificări, stema României din 1992 pe care o redăm mai jos în conformitate cu descrierea de la art. 1 din lege²⁶.

„Stema României simbolizează statul român național, suveran și independent, unitar și indivizibil și se compune din două scuturi suprapuse: scutul mare și scutul mic.

Scutul mare, pe albastru, are o acvilă de aur cu capul spre dreapta, cu ciocul și ghearele roșii, cu aripile deschise, ținând în cioc o cruce ortodoxă din aur, în gheara dreaptă o sabie, iar în gheara stângă un buzdugan.

Pe pieptul acvilei se găsește scutul mic sfertuit cu insițiune:

a) în primul cartier este stema Tarii Românești: pe albastru, o acvilă de aur, cu ciocul și ghearele roșii, ținând în cioc o cruce ortodoxă de aur, însoțită de un soare de aur la dreapta și de o lună nouă de aur la stânga;

b) în cartierul doi este stema Moldovei: pe roșu, un cap de bour negru, însoțit de o stea de aur între coarne, cu cinci raze, de o roză cu cinci foi la dreapta și de o lună conturată la stânga, ambele de argint;

c) în cartierul trei este stema Banatului și Olteniei: pe roșu, peste valuri naturale, un pod de aur cu două deschideri boltite, din care iese un leu de aur ținând un paloș în laba dreaptă din față;

d) în cartierul patru este stema Transilvaniei, cu Maramureșul și Crișana: un scut tăiat de un brâu roșu îngust; în partea superioară, pe albastru, o acvilă neagră cu ciocul de aur, ieșind din brâul despărțitor, însoțită de un soare de aur la dreapta, de o lună de argint conturnată la stânga; în partea inferioară, pe aur, șapte turnuri roșii, crenelate, dispuse pe două rânduri, patru și trei;

e) în insițiune sunt reprezentate ținuturile Mării Negre: pe albastru, doi delfini de aur afrontați, cu cozile ridicate”.

Stema României de la 1992 a rămas valabilă până în anul 2016, când a fost, parțial, modificată prin *Legea nr. 146/2016 pentru modificarea Legii nr. 102/1992 privind stema țării și sigiliul statului*²⁷:

La articolul 1, alineatul 2 se modifică și va avea următorul cuprins:

„Scutul mare, pe albastru, are o acvilă de aur, cu capul spre dreapta, încoronată, cu ciocul și ghearele roșii, cu aripile deschise, ținând în cioc o cruce ortodoxă de aur, în gheara dreaptă o sabie, iar în gheara stângă un buzdugan”. Această din urmă stemă este și azi în vigoare în țara noastră.

²⁶ *Legea nr. 102/1992 privind stema țării și sigiliul statului*, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 236 din 24 septembrie 1992.

²⁷ Publicată în „Monitorul Oficial” nr. 542 din 19 iulie 2016.

Bibliografie

Surse inedite

Arhivele Naționale Istorice Centrale
Comisia consultativă heraldică, dosar nr. 3.

Surse editate. Lucrări generale și speciale

- Andrieș-Tabac, Silviu, *Tipologia crucii heraldice*, în „Analecta Catholica”, IV, 2008, Chișinău, 2010.
- Cernovodeanu, Dan, *Știința și arta heraldică în România*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977.
- Cernovodeanu, Dan, *Evoluția armeriilor Țărilor Române de la apariția lor și până în zilele noastre (sec. XIII–XX)*, traducere din limba franceză Livia Sîrbu, Muzeul Brăilei, Editura Istros, Brăila, 2005.
- Constantin, Nicolae, *Dicționar de personalități istorice românești*, ediția a III-a revizuită și adăugită, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2011.
- Cristache, Gheorghe, Dogaru, Maria, *Simbolurile naționale ale României*, Editura Sylvi, București, 2003.
- ***, *Dicționar al științelor speciale ale istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.
- ***, *Dicționar de istorie a României*, de Dan Stoica, Vasile Mărculeț, Vasile Valentin, Valentina Bilcea, coordonator: Stan Stoica, cuvânt înainte: acad. Dinu C. Giurescu, Editura Meronia, 2007.
- Dogaru, Maria, *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, București, 1984, pp. 46–47;
- Dogaru, Maria, *Stemele României moderne. De la Cuza la Marea Unire*, în „Magazin Istoric”, serie nouă, anul XXVII, 1993.
- Dogaru, Maria, *Arta și știința blazonului. Album*, București, 1994.
- Dogaru, Maria, *Din heraldica României. Album*, JIF, 1994.
- Dogaru, Maria, *Tipare sigilare provenind de la suveranii României 1866–1947*, Editura Biblioteca Centrală Pedagogică, București, 2000.
- Maigne, W., *Abrégé méthodique de la science des armoiries suivi d'un glossaire des attributs héraldiques, d'un traité élémentaire des ordres des chevalerie et de notions sur les classes nobles, les anoblissements, l'origine des noms de famille, les preuves de noblesse, les titres, les usurpations et la législation nobiliaires*, Paris, Garnier frères, Libraires-Éditeurs, 1860.

- Moisil, Constantin, *Stema României. Originea și evoluția ei istorică și heraldică*, București, 1931 (extras din „Boabe de grâu”, II, 1931, nr. 2).
- Moisil, Constantin, *Stema României*, în *Enciclopedia României*, vol. I, 1938.
- Moisil, Constantin, *Însemnele regalității române*, în *Enciclopedia României*, vol. I, 1938.
- „Monitorul Oficial”, nr. 92, din 29 iulie 1921.
- „Monitorul Oficial” nr. 236 din 24 septembrie 1992.
- „Monitorul Oficial” nr. 542 din 19 iulie 2016.
- Popescu, Petru Demetru, *Viețile voievozilor, domnilor și regilor poporului român*, Editura Vitruviu, București, 2008.
- Rapelli, Paola, *Simboluri ale puterii și mari dinastii*, Monitorul Oficial, 2009.
- ***, *Simbolurile naționale ale Republicii Moldova*, autori: Silviu Andrieș-Tabac, Vladimir Bogdan, Ana Boldureanu, Varvara Buzilă, Vitalie Ciobanu, Petru Costin, Silvia Donici, Constantin Manolache, Vlad Mischevca, Mihai Patraș, Mariana Șlapac, Didina Țăruș, Ion Xenofontov, coordonator și redactor științific: dr. Silviu Andrieș-Tabac, Chișinău, 2010.
- Szekeres, Attila István, *Stema României și Keöpeczi Sebestyén József*, Centrul de Cultură al Județului Covasna, Editura „Háromszék Vármegye”, Sfântu Gheorghe, 2018.
- Szemkovics, Laurențiu-Ștefan, *Matrice sigilare aparținând Ministerului de Interne și unor structuri polițienești (1831–1931)*, Editura Ministerului Administrației și Internelor, 2012.
- Wenzler, Claude, *Le guide de l'héraldique. Histoire, analyse et lecture des blasons*, Éditions Ouest-France, Édilarge SA, Rennes, 2002.

ILUSTRĂȚII

Stema mare a României de la 1921

Stema medie a
României de la 1921

Stema mică a
României de la 1921

Stema României
(1992–2016)

Stema României
(2016–prezent)